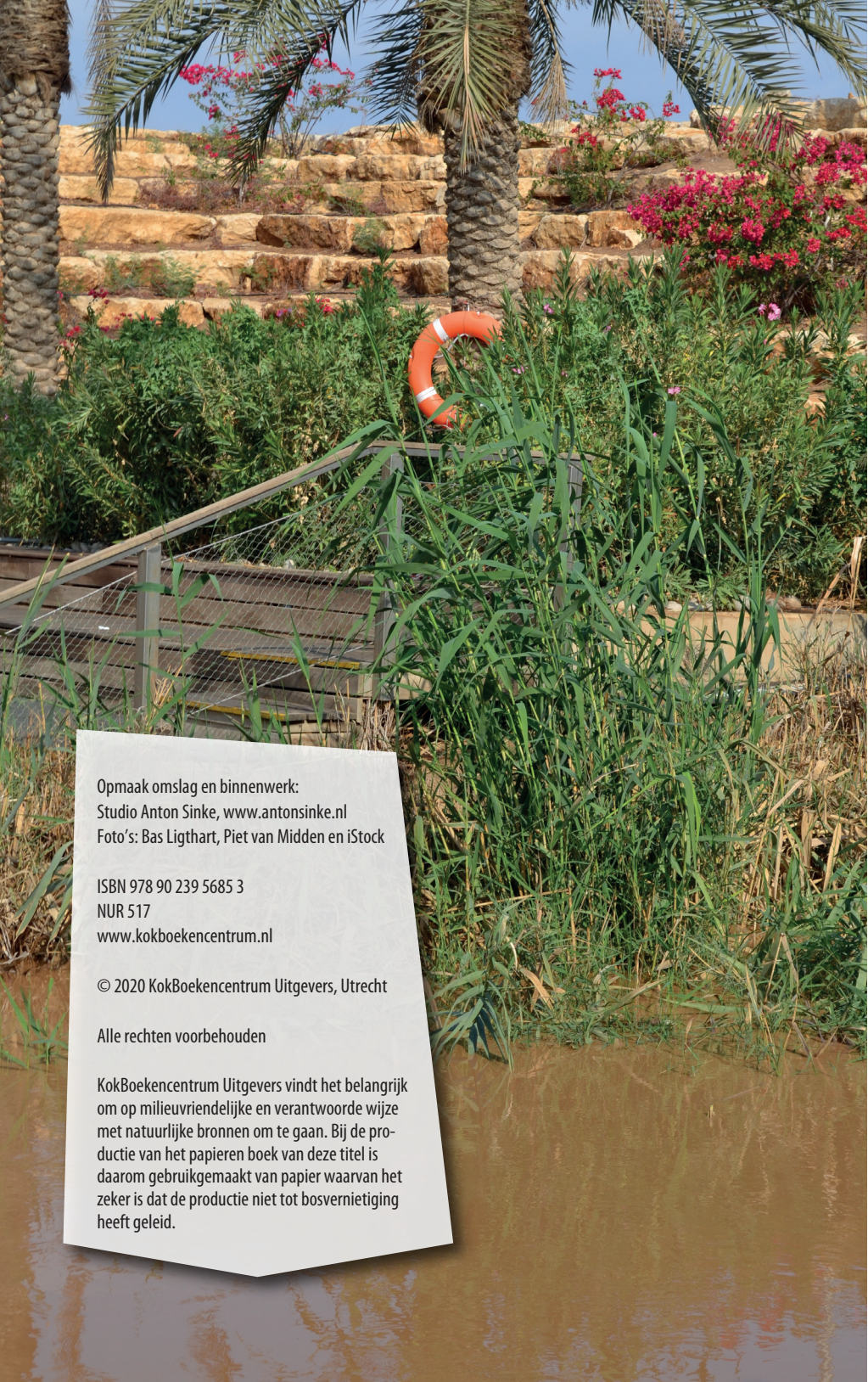

PIET VAN MIDDEN

ISRAËL EN DE PALESTIJNSE GEBIEDEN

Reisgids
voor wie
meer wil

KokBoekencentrum Uitgevers | Utrecht

A photograph of a tropical garden. In the foreground, there is a wooden railing with a metal mesh infill. An orange lifebuoy with white stripes is hanging on the railing. Behind the railing, there are lush green plants, including tall reeds and various flowering plants with pink and red blossoms. In the background, a stone wall made of large, light-colored stones is visible, with palm trees and more flowering plants growing on top of it. The sky is clear and blue.

Opmaak omslag en binnenwerk:
Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl
Foto's: Bas Ligthart, Piet van Midden en iStock

ISBN 978 90 239 5685 3
NUR 517
www.kokboekencentrum.nl

© 2020 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoud

WOORD VOORAF	9
1 DE VOORGESCHIEDENIS	11
2 HET KLIMAAT	16
Hoogte- en temperatuurverschillen	16
3 FLORA EN FAUNA	18
De flora	18
De fauna	23
4 EEN KIJKJE IN ISRAËLS KEUKEN	27
Wat is kosjer en wat niet?	27
Wat je op de spijskaart kunt vinden	28
Enkele feestgerechten	30
5 JE GAAT OP REIS EN JE NEEMT MEE...	32
Waar aan moet je denken?	32
6 ISRAËL: RELIGIES ONTMOETEN ELKAAR	34
Het jodendom	34
Christendom	42
Islam	43
Samaritanen	45
De Druzen	46
7 DE GESCHIEDENIS VAN LAND EN BEVOLKING	47
Van nieuwe steentijd tot bronstijd (7500-3150)	47
De bronstijd in Kanaän (3150-1200)	48
De ijzertijd (vanaf 1200)	50
Na de ballingschap (536-)	62
De nieuwe tijd	67
8 JERUZALEM: EEN BEKNOPTE GESCHIEDENIS TOT 587 VOOR CHRISTUS	73
Stad van David	73
De neergang	76
9 WAT GA JE ZIEN?	78
Jeruzalem	78
Overige plaatsen in en om de oude stad	103

De nieuwe stad	107
10 NAAR HET DODE ZEEGEBIED	114
De Dode Zee	114
Qumran	115
Engedi	117
Masada	119
11 NAAR HET JUDESE BERGLAND	123
Betlehem	123
Hebron	128
Arad	131
12 NAAR EILAT VIA DE NEGEV	133
Berseba	133
Mamshit (Kurnub)	134
Shivta	135
Sdee Boqeer	136
Ein Avdat	136
Avdat	136
Mitspe Ramon	139
De Negev	140
Eilat	143
13 NAAR DE NOORDELIJKE WESTBANK	145
Ramalla	145
Nablus	145
Samaria – Sebastia	147
14 NAAR HET NOORDEN	149
De afdaling	149
Jericho	150
Qasr al Yahud	151
Bet-Sean	152
Gan haShlosha/Sachne	156
Bet Alfa	157
Ma'ayan Charod	158
Belvoir – Kokav haYarden (Ster van de Jordaan)	158
15 RONDOM HET MEER	161
Jardeniet	161
Hamat Tiberias	161
Tiberias	161
Magdala	164
Ginosar	164
Korazin	164

Berg van de Zaligsprekingen/Berg van Nachum	166
Tabgha	167
Kafarnaüm	167
Kursi	171
Hamat Gader (al-Hamma)	172
16 VANUIT TIBERIAS NAAR HET NOORDEN	173
Tsfat (Sefat, Safed)	173
Hasor	175
Hula	176
Tel Dan	176
Banjas	178
De Golan, noordkant	179
Birkat Ram en Kuneitra	180
De Golan, zuidkant	180
17 VANUIT TIBERIAS NAAR HET WESTEN	181
Kana	181
Nazaret	182
Sippori – Sefforis	184
Tabor	185
Bet Shearim	189
De Karmel	189
Haifa en de Bahais	190
Akko, de kruisvaarderstad	190
Nes Ammim	193
Achziv en Rosh Hanikra	193
18 HET WESTEN	194
Caesarea Maritima	194
Megiddo	198
Tel Aviv – Jafo	200
19 HET GEBIED VAN DE FILISTIJNSE STEDEN	204
Askelon	204
Gaza	205
OM VERDER TE LEZEN	209
REGISTER VAN GEOGRAFISCHE NAMEN	213
REGISTER VAN PERSONEN, ZAKEN EN BEZIENSWAARDIGHEDEN	215
REGISTER VAN GECITEERDE BIJBELTEKSTEN	220
REGISTER VAN FLORA EN FAUNA	223

Woord vooraf

Er is geen land ter wereld met zo weinig vierkante kilometers en zoveel geschiedenis als Israël/de Palestijnse gebieden.

Wat wil je ook: het land lag op het kruispunt van drie continenten. Wie van Afrika naar Europa of Azië wilde reizen, of omgekeerd, kwam erdoorheen. Een doortochtland dus. Je zult er maar wonen. Het land van melk en honing was in elk geval geen luilekkerland.

Dit reisboek beleefde aanvankelijk drie drukken in de serie 'Reisgids voor de bewuste bezoeker'. Het boek was hard aan een update toe en er was veel vraag naar. Daarom hebben we het project weer opgepakt. Voor u ligt een geheel vernieuwde gids. De ondertitel hebben we aangepast in 'Reisgids voor wie meer wil'. Het is eigenlijk een handboek voor de geïnteresseerde reiziger. Als u wilt weten waar de gezelligste terrassen liggen en welke hotels echt waar voor hun geld bieden, kunt u beter een toeristengids kopen. Maar als u meer wilt zien dan wat u in een eerste oogopslag in het land tegenkomt en het verhaal daarachter wilt horen, dan is deze reisgids waarschijnlijk iets voor u. Want bergen oude stenen zijn niet zo interessant, tenzij ze wat te vertellen hebben – en dat is in Israël dikwijls het geval. Zo vaak, dat hier op geen enkele manier volledigheid is nagestreefd. Een reisgids waarin werkelijk alles beschreven staat wat u tegenkomt en van enig belang is, bestaat nog niet. Hier hebt u dus een keuze in handen, een die gemaakt is op grond van de geschiedenis. Daarom staat er nogal eens een bijbeltekst vermeld. De boeken van het Oude en Nieuwe Testament geven immers vaak boeiend commentaar bij wat u ziet. Daarom is ook de keukens in Israël wat uitvoeriger beschreven dan u doorgaans gewend bent van een reisgids. Het is namelijk ook een keuken met een oud verhaal. Er wordt überhaupt meer informatie gegeven over het jodendom dan over de islam.

Dat heeft ook te maken met de belangstelling en kennis van de auteur. De islam verdient een verteller die meer betrokken is bij en beter ingewijd is in de islam.

Ik heb soms tekst overgenomen uit andere boeken van dezelfde uitgever of auteur, zoals uit *Op verhaal komen*, van mijn hand, dat in 2013 uitkwam bij Uitgeverij 2VM. Of uit m'n reisgids Jordanië, waaruit ik een en ander putte rondom de locatie van Kursi aan het Meer van Galilea. De grenzen van nu mogen ons niet beperken bij de beschrijving van toen.

Vlakte van Jizre'el

In dit handboek vindt u weinig gegevens over demografische en economische zaken. Niet dat die niet van belang zouden zijn. Maar ze zijn zo veranderlijk in dit gebied, dat de data al onbruikbaar lijken voordat ze zijn gedrukt. Maar wie even de moeite neemt om naar de website van het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken te surfen – www.minbuza.nl – vindt ruimschoots actuele informatie, inclusief nuttige consulaire gegevens.

Israël en de Palestijnse gebieden zijn nogal eens negatief in het wereldnieuws. Vaak krijgen reizigers te horen: 'Durf je daar dan naartoe?' Dat heeft meer met beeldvorming te maken dan met de werkelijkheid. Toeristen hebben het er doorgaans zeer goed. Uiteraard reist iedereen altijd en overal op eigen risico. Wanneer u zonder reisorganisatie de Palestijnse gebieden in wilt gaan, is het noodzakelijk vooraf te informeren bij de betreffende autoriteiten of u daar verstandig aan doet. Het hangt uiteraard ook af van de vraag om welke delen van de Palestijnse autoriteit het gaat. Veel toeristengroepen bezoeken dagelijks Betlehem en Jericho, zonder enig probleem. Maar op de noordelijke Westbank en vooral in Gaza ligt dat anders. Een reis naar Israël en de Palestijnse gebieden heeft doorgaans maar één probleem: er blijft nog zoveel over om te zien dat je daarom nog een keer terug wilt.

Graag wil ik Drietour Reizen in Alphen aan den Rijn bedanken voor de gelegenheid die het bedrijf mij bood vele malen naar Israël te reizen. Landen op Tel Aviv voelt inmiddels als thuiskomen.

Ten slotte: de weergave van Hebreeuwse woorden is om praktische redenen niet altijd consequent.

Een inspirerende reis gewenst!

Piet van Midden

1 De voorgeschiedenis

Kalk, kalk en nog eens kalk. Wie in Israël en in het middenwesten van Jordanië rondreist, kan er niet omheen: hier heeft ooit de zee huisgehouden. De kalklagen zijn gevormd toen de zee nog vrij spel had op de bodem die later het kalkrotsachtige land van Judea, Samaria en Galilea zou vormen. Israël ligt op de grens van drie continenten: Europa, Azië en Afrika. De landmassa's bewogen, drukten in verschillende fasen het land op tot bergen in de richting noord-zuid maar veroorzaakten ook de enorme breuk die van de Beqa, de grote vallei in Libanon, via Jordaandal, Dode Zee, Arava-vallei en Golf van Eilat helemaal doorloopt tot het Victoriameer in Afrika. Ooit stond de Middellandse Zee in open verbinding met de Indische oceaan via wat nu het Jordaandal en de Jizreëlvlakte is.

Lang is het een 'beweeglijk gebied' gebleven. Aardbevingen kwamen er met een zekere regelmaat voor. De laatste grote schok was in 1927, waarbij Sicheem, het huidige Nablus, grotendeels werd verwoest. Tot de dag van vandaag worden lichte aardschokken gemeten en gedoofde vulkanen vinden we op verschillende plekken. Basalt, een gesteente van vulkanische oorsprong, ontleent zijn naam zelfs aan een gebied in deze regio: *basanitès lithos*: 'gesteente van Basan'. Basan is de streek ten noordoosten van het Meer van Galilea.

De geologische voorgeschiedenis heeft de historie van het land en zijn bevolking vergaand bepaald. De bergen, die in een noord-zuidlijn ontstonden, maakten verkeer

Kalkfossielen, Jordaandal

noord-zuid gemakkelijk, maar oost-west moeilijk. Alleen de Jizreëlvlakte tussen Samaria en Galilea is er een comfortabele oost-west route. Ten oosten van Jordanië bevindt zich bovendien de moeilijk toegankelijke Syrische woestijn en aan de westkant wordt het land door de Middellandse Zee begrensd. Het verkeer wordt dus als het ware in een trechter gedwongen – en verkeer was er volop: handelaars en legers van Egypte naar de cultuurgebieden aan de Eufraat en de Tigris en in Centraal-Anatolië, en in omgekeerde richting. Wie in Kanaän woonde kreeg dus veel – en vaak ongewenst – visite. De bezoekers lieten naast gebrandschatte gebieden ook veel culturele sporen na. Spreken over 'de Kanaänitische of bijbelse cultuur' is dus wat riskant. Het is immers al gauw een

Engedi, de beek van David

mengelmoes van invloeden van buiten, vermengd met meer streekeigen culturele achtergronden.

Van de planten- en dierenwereld geldt hetzelfde: van huis uit is die rijk gemengd, met soorten uit Europa, Azië en Afrika.

Daarbij komt nog een zaak van belang: het land heeft nauwelijks rivieren die cultuur mogelijk maken. De Jordaan ligt in een diep dal, en loopt van 200 meter beneden de zeespiegel bij het Meer van Galilea tot minus 420 als ze uitmondt in de Dode Zee. Bovendien vergemakkelijkte het enorme verval het gebruik van de rivier niet. De Jordaan kreeg er zelfs zijn naam door: 'de afdaler van Dan' of 'de rivier met het grote verval'.

In Egypte, Tweestromenland en in Klein-Azië konden indrukwekkende culturen ontstaan door de transportrivieren die het land van vruchtbaar slib en betrouwbaar drinkwater voorzagen. In Kanaän was dat niet mogelijk. Waarom kozen mensen dan toch deze regio ooit uit om zich er te vestigen? Dat heeft onder andere te maken met de woorden waarmee dit hoofdstukje begint: 'Kalk, kalk en nog eens kalk.'

Wie een schoolkrijtje in een glaasje water steekt, ziet hoe het poreuze krijt zich volzuigt. Dat is met de dikke krijtlagen in Israël niet anders. Veel regenwater loopt niet direct weg via de wadi's ('winterriviertjes') naar het Jordaan dal of de Middellandse Zee, maar verdwijnt in de grond en blijft daar staan op ondoordringbare onderlagen, zoals basalt. Zo ontstaan onzichtbare reservoirs. Het water zoekt ondergronds langzaam zijn weg naar het laagste punt en komt vooral in de grote en diepe breuk, het Jordaan dal, aan het licht. Zo ontstaan bronnen, die ook blijven lopen in de zomer, als het al lang niet meer heeft geregend. Afhankelijk van de winterregens bevatten de bergen meer of minder water en vinden we er op de laagste punten dus ook meer of minder (water gevende) bronnen. Boven het Meer van Galilea zijn het er zelfs meer dan honderd! Maar we vinden ze ook midden in de woestijn van Juda, bijvoorbeeld bij Engedi (*Ein/En* = bron). Bij de bronnen werd bewoning mogelijk en de naburige bergen boden bescherming. Dat zijn twee belangrijke voorwaarden voor een nederzetting in oude tijden.

Woestijn van Juda

Drijven in de Dode Zee

2 Het klimaat

Israël wordt al gauw een droog land genoemd, maar dat is slechts ten dele waar, als we naar gemiddelde neerslagcijfers over een jaar kijken en die vergelijken met Nederland.

De regen valt vaak in hevige buien. Eilat krijgt verreweg het grootste deel van zijn jaarvangst aan regenwater in slechts zeven dagen!

Neerslag:

<i>Plaats/regio</i>	<i>millimeters</i>
Middellandse Zee-kust	550
Centrale Heuvelrug	630
Jordaanvallei	250
Hermon (hooggebergte)	1500
Eilat (zuidpunt Negev)	35
Nederland	800

Eilat is het droogst, maar gemiddeld niet het warmst. Daarvoor moeten we in het Dode Zeegebied zijn.

Hoogte- en temperatuurverschillen

De verschillen in temperatuur en regenval zijn voor een deel verklaarbaar door de hoogte of diepte van het gebied. Israël is maar een klein land, binnen de grenzen van 1967 AD slechts de helft van Nederland, waarvan ongeveer driekwart woestijn. Het hele land past zeven keer in de Amerikaanse staat Florida. Binnen deze beperkte omvang komen enorme klimatologische verschillen voor. De Hermon, het bergmassief in het

Gemiddelde temperaturen in graden Celsius in de schaduw

Plaats/regio	januari	april	juli	oktober
Tel Aviv	13	17	25	22
Jeruzalem	8	17	24	20
Tiberias	13	20	26	25
Dode Zee	16	25	33	28
Eilat	15	23	32	26

Zonnige dagen

	Jeruzalem	Netanja	Eilat	Dode Zee
januari	19	17	30	26
februari	19	16	27	26
maart	23	23	29	29
april	27	26	30	30
mei	29	30	31	31
juni	30	30	30	30
juli	31	31	31	31
augustus	31	31	31	31
september	30	29	30	30
oktober	29	28	30	30
november	23	22	28	28
december	22	19	27	27

noordoosten, heeft sneeuw, vaak tot in mei, juni. Er zijn zelfs mogelijkheden voor alpine-skiën. De hoogste (overigens niet in Israël liggende) piek is 2812 meter. De toppen van het Hermongebirge in Israël zijn een paar honderd meter lager. Mitspe Shelagim ligt op 2222 meter.

In dezelfde wintertijd als je op de Hermonhellingen op je ski's in de sneeuw kunt staan, kun je ook in badkleding waterskiën in de Golf van Eilat. Temperatuur- en neerslagverschillen zijn enorm. Als iemand vraagt wat de temperatuur in Israël is in mei moet je even doorvragen, anders zit je er zomaar 25 graden naast. Wat wil je ook, als je van 2200 meter boven zeeniveau op de Hermon afdaalt naar minus 400 bij de Dode Zee! De enorme verschillen in hoogte, temperatuur en regenval verklaren voor een deel ook de zeer uiteenlopende flora en fauna.

Aan de voet van het Hermon-massief

Israël en de Palestijnse gebieden: er is geen regio ter wereld waar op zo weinig vierkante kilometer zo veel geschiedenis is geschreven. Het gebied trekt jaarlijks vele toeristen en pelgrims, en er is eindeloos veel te zien en te ontdekken.

Maar ken je het verhaal achter de stenen ook?

Dit boek is een reisgids voor onderweg, maar ook voor thuis.

Het verhaal achter bekende plekken als de Klaagmuur, Getsemane, Masada en Betlehem wordt verteld, maar ook minder bekende plaatsen komen ruimschoots aan bod. Een ideaal naslagwerk voor iedereen die zich wil verdiepen in de plaatsen van de Bijbel. Met unieke foto's en veel achtergrondinformatie over de bezienswaardigheden in deze fascinerende regio.

Piet van Midden doceert Hebreeuws aan de Universiteit van Tilburg en is predikant. Hij is zeer goed bekend in Israël; aankomen in Tel Aviv voelt als thuiskomen voor hem.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 239 5685 3 | NUR 517

9 789023 956853